

Сьогодні Українська держава, засудивши брутальні дії колишньої тоталітарної влади стосовно релігії, церкви та віруючих, у своїй політиці щодо релігії та церкви дотримується наступних принципів і підходів:

- кожна людина має право на свободу світогляду і віросповідання, вільного вибору ставлення до релігії;
- кожна людина має право сповідувати будь-яку релігію у прийнятний для неї спосіб, безперешкодно вести релігійну діяльність;
- держава не втручається у законну діяльність релігійних організацій, надає їм всебічне сприяння.

Любомир ГУЗАР

УМОВИ ПОВНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ МАЄ СТВОРЮВАТИ ДЕРЖАВА

1. Для забезпечення нормального життя народів важливо врегулювати відносини між державою та Церквами. Це завжди є проблемою, як в умовах теократичної структури, за якої вирішальним чинником є релігійна влада, так і в умовах секулярної диктатури, в якій державна влада в усьому має остаточне слово, а Церква цілковито від неї залежна. Окрім цих двох крайностей, можуть бути різні варіанти відносин. Звичайно, найкращою розв'язкою є золота середина, коли держава і Церква є структурно відділені одна від одної, але які, служачи одному народові, діють як повноправні партнери, шануючи закони та права одна одної і залишаючи одна одній повну свободу дій. Пам'ятаймо, що свобода – це не сваволя, і свобода одного закінчується там, де починається свобода іншого.

Розглядаючи проблему відносин між державою та Церквою в Україні, треба взяти під увагу нашу історію за останні кількасот років. Особливістю того періоду було перебування нашої Батьківщини під різними окупаціями (їх було щонайменше п'ять!). Відносини між державною владою та Церквою було в той час неоднаковим: одні окупаційні режими підтримували, а інші переслідували національно скеровані Церкви.

Тут важливо звернути увагу на обставину, характерну для сучасної України. Досі я говорив узагальнено про державу і Церкву, без врахування нашої української специфіки, яка полягає також в тому, що в нас немає однієї Церкви, ми є поліконфесійним суспільством. Про це також не можна забувати у наших роздумах.

Упродовж двадцяти років ми втішаємося своєю державою, але і Церква, і держава не має досвіду, які відносини встановити між собою, щоб якнайкраще послужити народові. Сьогодні обидві повинні вчитися, як ставитися одна до одної, як шанувати одна одну, як зберігати свободу обох партнерів. У цьому напрямку вже зроблено деякі важливі кроки.

Основний закон Української держави передбачає існування багатьох релігійних організацій та їх об'єднань, та кожному з них запевняє однакові права, тобто рівноправність. Це дуже важливий вияв пошани до кожного віруючого. Однак залишається проблема відносин держави і Церкви, чи докладніше - держави та Церков і релігійних організацій. І в цьому контексті вже зроблено великий крок

вперед. Представники Церков та держави розробили концепцію взаємовідносин. Цей документ, щоб він став нормативним приписом, має затвердити Верховна Рада, яка, на жаль, цього не зробила. Ми переконані, що без затвердженої Концепції державно-церковних відносин не можна видати законів, які б розумно та справедливо нормували практичне здійснення цих відносин. Сьогодні до Верховної Ради подано два законопроекти. Один - це осучаснений Закон «Про свободу совісті», а другий стосується реституції церковного майна. Якщо в основу проектів цих двох та всіх інших законів щодо відносин Церкви і держави не буде покладено розробленої представниками Церкви Концепції, то прийняття цих законів може стати іграшкою політичних сил та смаків, тимчасовою і принагідною розв'язкою надзвичайно важливих прав віруючих громадян.

2. Україна – багатоконфесійна держава. Колись на території нашої держави у різних регіонах була така велика концентрація членів якоїсь однієї Церкви чи релігійної організації, що можна було до них застосовувати назву певної конфесії, наприклад: католицький, православний, баптистський і т. п. Сьогодні для будь-якої місцевості нашої країни характерна велика кількісна різниця між членами різних Церков та релігійних організацій, але вони розсіяні по всій Україні й настільки перемішані, що такої ідентифікації сьогодні здійснити вже неможливо, і спроба це зробити може призвести до викривленого розуміння ситуації. Багатоконфесійність в Україні – це факт, а не ідеал, бо хотілося б, щоб ми всі були одно. Однак різноманітність віровизнань у нашій країні, Богу дякувати, не слід вважати драматичною, бо релігійні групи живуть у мирі і злагоді, одна одну шанують та співпрацюють у міру власних релігійних переконань. Прикладом таких стосунків є Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка представляє понад дев'яносто відсотків віруючих в Україні. Є ще й інші ради, які діють на загальнодержавному чи місцевому рівні і які мають більш обмежений склад, але серед них найважливішою та найбільш авторитетною є все-таки Всеукраїнська Рада. Незважаючи на широкий спектр релігійних віровизнань своїх членів, вона діє у різних ділянках суспільного життя, вільно, але гармонійно втілюючи свої рішення. Якщо я не помиляюся, то це найстарша у наш час такого роду організація чи не в усьому світі. Її існування та діяльність стають можливими завдяки трьом елементам, а саме: рівноправність всіх членів, взаємна пошана цієї рівноправності та свобода думки і вислову в її діях. Як згадано вище, така організація за своєю суттю не означає релігійної єдності, про яку говорив Ісус Христос, але можна спокійно стверджувати, що беручи під увагу всі – інколи дуже серйозні відмінності у змісті віровизнання – вона є найближчою формою до ідеалу єдності.

3. Найбільшим прогріхом проти миру і злагоди між різними конфесіями є нехтування рівноправністю, яку гарантує основний Закон України – її Конституція. Вживаю слово «прогріх», бо надавання з боку державної влади особливих привілеїв якійсь одній Церкві чи релігійній організації або посягання на привілейоване становище будь-якою Церквою чи релігійною організацією є шляхом до духовного розбрату, відчуження, а врешті, може й ненависті між різними конфесіями. Це, іншими словами, прямий шлях до загибелі такої Церкви чи релігійної організації. Бо, отримавши привілейоване становище за сприяння та підтримки державної влади, такі релігійні структури втрачають свою духовну свободу супроти держави, стають на її служінні, а це для життя Церкви є чимось дуже небезпечним, бо суперечить її суті.

4. Як вже було сказано вище, багатоконфесійність – це фактична, але не ідеальна ситуація з точки зору релігійного співжиття. Між різними віровизнаннями, тобто між Церквами та релігійними організаціями, існують відмінності різних розмірів. Є дуже великі відмінності, як, скажімо, між християнами та мусульманами, для подолання яких треба докласти величезних зусиль, або відносно невеликі, як між православними та католиками, особливо католиками східної традиції, які можна було б легко перебороти. Ставимо собі запитання: яку роль на тлі такої ситуації може відігравати держава? Звичайно, держава не може об'єднати різні конфесії в одно, бо це було б здійснено насильними методами. Такі спроби були в історії, і всі вони закінчилися трагічно для віруючих людей. Держава має тільки створювати умови повної релігійної свободи та рівноправності, які сприяли б порозумінню, зближенню чи можливому релігійному об'єднанню. Тому треба відразу застерегти, що в таких ситуаціях держава не сміє некритично пропонувати формули об'єднання, тільки наслідуючи те, що, може, навіть вдалося в інших державах, бо кожна така ситуація є особливою і тісно пов'язана з історією та культурою народу. Те саме стосується й усієї сфери державно-конфесійних відносин: будь-яка модель, яка добре функціонує у близькій за ментальністю країні, не дасть позитивного ефекту (а радше спричинить серйозну суспільну дестабілізацію на релігійному ґрунті), якщо її перенести у створені віками українські реалії.

5. Можливо те, що скажу далі, не стосується безпосередньо теми нашої нинішньої розмови. Йдеться про питання, яке нам сьогодні часто доводиться чути: чи можливим є повернення до первісної єдності, що існувала за часів рівноапостольного князя Володимира. Дозвольте тут тільки згадати запитання, але водночас виключити відповідь на нього: до якої з чотирьох гілок Київського християнства можна зарахувати Христову Церкву за часів Володимира? Кожний з нас свято переконаний, що до його конфесії. А ще хтось забажає додати Московський патріархат, який також тепер висуває претензії на приналежність до Київської Русі.

Повертаючись до питання щодо можливості повернення до первісної єдності, треба усвідомити, що у відповіді на нього треба відкинути всякі політичні чи геополітичні міркування. Я зробив би ще один крок вперед. Сумніваюся, що корисним засобом у поверненні до первісної єдності був би діалог на рівні ієрархії: гіркий історичний досвід (не виключаю і сьогоднішній) вчить нас, що домовленості на рівні єпископатів часто набувають політичного забарвлення, яке віддзеркалює надто близьку співпрацю з державною владою і виявляється у різних, штучно створених, категоріях. Діяльність єпископів для справи об'єднання є справді надзвичайно важливою, але тільки за умови, що вона побудована на основі щирого бажання єдності переважної більшості цього народу та спрямована на справжнє духовне благо загалу. Тому для справжнього об'єднання усіх прямих спадкоємців Київського християнства, а це насамперед український народ, дуже важливо збудити в цьому народі щире релігійне бажання афективної і ефективної єдності. Ми, єпископи, повинні виступити тут як провідники, тобто як слуги свого народу і його релігійних потреб.

6. Українські Церкви і Українська держава знаходяться на перехідному етапі від штучно, хоча дуже ефективно, накинутах нашому народові більшовицьким режимом категорій мислення до тих основних християнських цінностей, які формували українську ментальність та культуру впродовж віків і які навіть радянській владі не вдалося цілковито викоринити із умів та сердець українців. На цьому шляху між Церквою й державою має існувати щира і тісна співпраця. Держава

повинна сприяти повноцінному відродженню релігійних вартостей, не стараючись жодним чином використати духовні скарби, накопичені впродовж віків для тимчасових, шкурних інтересів осіб чи угруповань. Особи, які виконують владні функції, повинні сумлінно і чесно, відповідно до державного правопорядку, виконувати свої завдання в народі. А Церкви повинні дбати, щоб їхні члени - кожен зокрема у своїй конфесії і всі разом у гармонії з іншими громадянами - діяли для загального блага. Тільки у такій атмосфері, в якій обидва партнери – Церква і держава – співпрацюють для загального блага – духовного і матеріального – можна знайти тривалі, справедливі й щирі відносини, – не кажу про рай на землі, але справді можна знайти, в найкращому розумінні того слова, європейську розв'язку (*risu.org.ua*).

Людмила ВЛАДИЧЕНКО

ЗАКОНОДАВЧІ ТА ЗАКОНОТВОРЧІ ІНІЦІАТИВИ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У 2010 РОЦІ

На сьогодні в Україні питання забезпечення свободи совісті та віросповідання мають високий рівень актуальності та привертають особливу увагу міжнародної спільноти. Експертами фіксується досить високий рівень релігійної свободи в Україні, але одночасно і наголошується про певні проблемні моменти законодавчого характеру в зазначеній сфері²¹⁰. У зв'язку із цим державними органами влади здійснюються комплексні заходи, зокрема і в законодавчій сфері, які направлені як на забезпечення свободи совісті та віросповідання, так і на вирішення актуальних питань державно-конфесійних відносин. 2010 рік у даному контексті не став винятком.

На початку 2010 року в політичному житті держави відбулися певні ротації, а саме: у лютому пройшли Президентські вибори, створено нову парламентську коаліцію, відповідно – сформовано новий склад уряду, а також проведено кон'юктурні зміни у виконавчій вертикалі влади. Зазначимо, що першопочатково в новосформованому складі Кабінету Міністрів України було передбачено посаду віце-прем'єр-міністра України з гуманітарних питань²¹¹, до компетенції якого, зокрема, було віднесено вирішення питань, що стосуються міжконфесійних і міжнаціональних відносин. Але вже в липні відбувається перерозподіл функцій керівництва КМУ, у зв'язку з чим посаду віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань було ліквідовано²¹². Відповідно, координацію питань міжконфесійних і

210 Права людини в Україні – 2008. Доповіді правозахисних організацій. / За ред. Є.Захарова, В.Яворського. / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків, 2009. – 304 с.; Резолюція 1466 (2005) ПАРЄ "Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною" від 5 жовтня 2005 року // <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1173801291>

211 Постанова Верховної Ради України «Про формування складу Кабінету Міністрів України» від 11 березня 2010 року №1968-VI.

212 Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів та Міністра